İSTANBUL UNIVERSITY PRESS

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE
Journal of Advanced Research in Health Sciences / Sağlık Bilimlerinde İleri Araştırmalar Dergisi 2023
DOI: 10.26650/JARHS2023-1172505

PSİKOTRAVMATOLOJİK AÇIDAN ÖFKEYİ YORDAYAN ŞEMA ALANLARININ İNCELENMESİ*

AN INVESTIGATION OF SCHEMA DOMAINS PREDICTING ANGER FROM A PSYCHOTRAUMATOLOGICAL PERSPECTIVE

Merve ERDOĞDU[1], Şennur KIŞLAK[2]

[1]Hacettepe Üniversitesi, Adli Bilimler Anabilim Dalı, Adli Psikoloji Bölümü, Ankara, Türkiye
[2]Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Klinik Psikoloji Anabilim Dalı

ORCID ID: M.E. 0000-0002-3745-2639; Ş.K. 0000-0001-8199-9802

Atıf/Citation: Erdogdu M, Kislak S. Psikotravmatolojik açıdan öfkeyi yordayan şema alanlarının incelenmesi. Journal of Advanced Research in Health Sciences. Advance Online Publication. https://doi.org/10.26650/JARHS2023-1172505

ÖZ

Amaç: Çocukluk çağı travmaları ve öğrenilmiş olumsuz yaşam dinamiklerinin yetişkinlik yaşamındaki ruhsal izlerini belirlemek, ruhsal travmayı analiz ve tedavi etmek klinik adli psikolojinin önemli uygulama alanlarından biridir. Bu çalışmada genç yetişkin olan üniversite öğrencilerinde erken dönem uyumsuz şema alt boyutlarının öfke duygusu, öfkenin ifade ediliş biçimini açıklama gücünü ortaya koymak, cinsiyete göre farklılıkları belirlemek ve şiddet yaşantıları hakkında bilgi toplamak amaçlanmıştır.
Gereç ve Yöntem: Araştırmanın örneklemi Ankara ilindeki 115'i (%57,5) kadın, 85'i erkek (%42,5) olmak üzere toplamda 200 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Araştırmada gönüllük esas alınıp rastgele örneklem yöntemi ile uygun örnekleme test bataryaları kapalı bir zarf içinde verilerek yüz yüze yapılmıştır. Katılımcılar, Bilgilendirilmiş Onam Formu, Demografik Bilgi Formu ve Young Şema Ölçeğinin yanı sıra Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeğini tamamlamıştır.
Bulgular: Yapılan regresyon analizleri sonucunda, sürekli öfkenin yordayıcısı olarak aşırı tetikte olma şema alanı ile ayrılma ve dışlanma şema alanı tespit edilmiştir Durumluk öfke yordayıcısının ise başkalarına yönelimlilik ile zedelenmiş sınırlar şema alanlarının olduğu gözlemlenmiştir. Zedelenmiş özerklik, ayrılma ve dışlanma ile zedelenmiş sınırlar şema alanları kontrol altında tutulan öfkeyi yordayan şemalar olup, dışa vurulan öfkenin yordayıcısı zedelenmiş özerlik, ayrılma ve dışlanma ile aşırı tetikte olma ve baskılama şema alanları olmuştur. İçte tutulan öfkeyi yordayan kavramların ise dışlanma ve ayrılma ile zedelenen sınırlar olduğu görülmüştür. Bağımsız örneklemler t testi analizlerine göre kadın öğrencilerin öfke puanları erkek öğrencilerden daha düşük bulunmuştur.
Ayrılma ve dışlanma/reddedilme, zedelenmiş sınırlar, aşırı tetikte olma ve baskılama/ketleme şema alan puanları ise kadınlarda daha yüksektir. Buna ek olarak, katılımcıların betimsel analizleri sonucunda kendine-başkalarına zarar verme, şiddet yaşantısı ve intihar girişim oranlarının dikkat çektiği belirlenmiştir.
Sonuç: Bu çalışmanın, erken dönem uyumsuz şema alanlarının öfke ifade ediş tarzı üzerindeki rolüne ilişkin alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Travma çalışmaları biliş ve duygular perspektifinden analiz edildiğinde, elde edilen sonuçların klinik ve adli psikoloji alanlarındaki önleyici çalışmalara destek olacağı ileri sürülebilir.

Anahtar Kelimeler: Erken dönem uyumsuz şema alanları, öfke, ruh sağlığı

ABSTRACT

Objective: Identifying the psychological traces of childhood traumas and learned negative life dynamics in adult life along with analyzing and treating mental trauma are important application areas of clinical forensic psychology. In this study, it was aimed to reveal the power of early maladaptive schema sub-dimensions in explaining feelings of anger and ways of expressing anger, in order to determine any differences according to gender, and to gather information about experiences of violence in young adult university students.
Materials and Method: The study group of the research consisted of 200 university students in Ankara, 115 (57.5%) female and 85 (42.5%) male. The research was conducted face-to-face by giving the appropriate sampling test batteries in a sealed envelope using the random sampling method on a voluntary basis. Participants were subjected to Informed Consent Form, Demographic Information Form, and Young Schema Scale as well as Trait Anger-Anger Style Scale questions.
Results: As a result of the regression analysis, it was observed that the predictors of trait anger were the excessive alertness schema area and the separation and exclusion schema area. The damaged autonomy, separation and exclusion, and damaged boundaries schema areas are schemas that predict controlled anger, and the predictors of expressed anger are impaired autonomy, separation and exclusion, and over-alertness and suppression schema areas. It has been observed that the concepts that predict internal anger are borders damaged by exclusion and separation. According to independent samples t-test analysis, female students' anger scores were found to be lower than male students. Separation and exclusion/rejection, damaged boundaries, hypervigilance, and suppression/inhibition schema scores were higher in females. In addition, as a result of the descriptive analysis of the participants, it was determined that the rates of self-harm, violence and suicide attempts were worthy of attention.
Conclusion: It is thought that this study will contribute to the literature on the role of early maladaptive schema domains on anger expression. When trauma studies are analyzed from the perspective of cognition and emotions, it can be argued that the results obtained will support preventive studies in the fields of clinical and forensic psychology.

Keywords: Early maladaptive schema domain, anger, mental-health

*Bu çalışma sorumlu yazarın, yüksek lisans tezinden türetilmiş bir araştırma makalesidir. (This study is a research article derived from the lead author's master's thesis)

Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Merve ERDOĞDU **E-mail:** merve.erdogdu@hacettepe.edu.tr

Başvuru/Submitted: 08.09.2022 • **Revizyon Talebi/Revision Requested:** 12.09.2022 • **Son Revizyon/Last Revision Received:** 26.10.2022 • **Kabul/Accepted:** 27.10.2022 • **Online Yayın/Published Online:** 14.02.2023

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

GİRİŞ

Psikoloji alan yazınında aile kavramı; yapısı, figürleri, bağlanma modelleri ve gelişimsel evreler açılarından incelenmektedir. Çoğu zaman çocukluk çağı travmaları maruz kalınan toksik aile yaşantıları ileri yaşlardaki patolojilerin temeli olarak ele alınmaktadır (1-4). Oldukça katı olan, değişime dirençli ve erken dönemde oluşmaya başlayan bu örüntülerin ya da şemaların, çocuğun çekirdek aile dinamiği içerisinde deneyimlenen travmalardan oluştuğu ve tetiklendiği düşünülmektedir. Bu örüntülerin gelişimini besleyen erken dönemde edinilen yaşam deneyimleri; "gereksinimlerin engellenmesi", "travmatize etme ya da kurban haline gelme", "olağanüstü anılar" ile "içselleştirme veya özdeşleşme" olmak üzere dört başlıkta yer almaktadır (5).

Nesne yitimi; yoksun bırakılma, istismar, kaynağını sevgiden alan güvenli bağlanmanın olmaması, tahmin edilen sağlıklı seviyeye ulaşmasını engelleyen ve direkt olarak sevgi nesnesinin kendisiyle yaşanan travmalar olarak tanımlanmaktadır (6). Yıkıcı enerjinin zamanla birikerek primitif yıkıcı eylemlere dönüşmesi bu tarz travmatik durumlar sonucunda gerçekleşmektedir (7). Bununla birlikte içinde bulunulan çevrenin etkisi, okul, arkadaşlar, çocuğun içinde geliştiği kültür gibi diğer etkenlerin, her ne kadar çocuğun olgunlaşması sırasında önemli etkiye sahip olsalar da, erken dönemdeki şemalar kadar katı veya değişmez etkilere neden olmadığı da ileri sürülmektedir (1, 3-5). Bu bağlamda, anlaşılma, süreklilik ve sevgi gibi temel gereksinimleri engellenen çocuğun, deneyimlediği eksiklikler nedeniyle bırakılma/terk edilme ya da duygusal yoksunluk gibi şemalar geliştirebileceği belirtilmektedir. Travmatize olma durumunda, çocuk zarar gören ve kurban konumunda olmakta, bu durumun sonucu olarak da çocuğun zihninde suistimal edilme ve kusurluluk gibi şemalar oluşabilmektedir. Olağanüstü yaşantılar deneyimlediğinde ise aileler aşırı müdahale ederek çocuğu gereğinden fazla korursa, bağımlılık veya hak görme gibi şemalar gelişebilmektedir. İçselleştirme veya özdeşim kurma durumunda ise çocuk; ebeveynin sahip olduğu düşünceleri ve hisleri, ebeveynin kararlarını ve belirli durumlarda gösterdiği belirli tepkilerini, ebeveynin yaptığı eylemlerini seçerek içselleştirip bu kavramlarla özdeşim kurmaktadır. Örneğin, bir çocuk ebeveyni tarafından istismar gördüğünde bu duruma karşı koymayıp durumu içselleştirmezse kurban rolüne kendini kaptırabilir ve bunun sonucunda güvensizlik şeması geliştirebilir. Çocuk istismara uğradığında eğer istismarcı ebeveyniyle özdeşim kurarsa, cezalandırıcılık şeması geliştirip kendisi de saldırgan ve istismarcı olabilmektedir (4, 8,9).

Young karşılanmamış duygusal ihtiyaçları beş temel alan içerisinde gruplandırmış ve beş farklı 'şema alanı' altında toplam 18 şema belirlemiştir. Aşağıdaki tabloda bu beş alanın barındırdığı şemalar belirtilmiştir (5).

Son dönemlerde yürütülen çalışmalarda, beyin ve duygu biyolojisi üzerinde yoğunlaşan biyolojik yaklaşımların, erken dönemde yaşanan travmatik olayların incelenmesi amacıyla geliştirildiği görülmektedir. Amigdala, orbita frontal korteks ve medial frontal korteks gibi beyindeki bazı alanların öfke oluşumunda görev aldığı gözlemlenmiştir (10-11, 14). Ayrıca, yeme bozuklukları, beyin travması ve doğum komplikasyonları gibi bazı durumların da dışarıdan kaynaklanan tetikleyiciler olarak öfkeyi etkilediği belirtilmektedir (11). Bunlara ek olarak, duygusal örselenme sırasında bilinç düzeyinde bulunan hatıraların, kortikal bölgeleri kapsayan ve hipokampusün de içinde bulunduğu bir sistem tarafından aktifleştirildiği öne sürülmektedir. Aynı zamanda, amigdalanın aktiviteleriyle devreye giren endişe koşullanma mekanizmalarının, bilinçdışı anıların oluşturulmasında etkili olduğu ve bahsi geçen mekanizmaların, bu eylemi gerçekleştirdiği esnada işlediği deneyimlerle ilgili farklı bilgi çeşitlerini de depoladığı belirtilmektedir (12).

Tablo 1: Erken dönem uyumsuz şema alanları*

Şema Alanları	Şemalar
Ayrılma dışlanma ve reddedilme	Terk edilme/İstikrarsızlık Güvensizlik/ Suistimal edilme Duygusal Yoksunluk Kusurluluk/ Utanç Sosyal izolasyon/ Yabancılaşma
Zedelenmiş özerklik ve performans	Bağımlılık/Yetersizlik Hastalıklar ve zarar görme karşısında dayanıksızlık Yapışıklık/Gelişmemiş benlik Başarısızlık
Zedelenmiş sınırlar	Hak görme/Büyüklenmecilik Yetersiz öz-denetim/Öz-disiplin
Başkalarına yönelimlilik	Boyun eğicilik Kendini feda Onay Arayıcılık/ Tanınma arayıcılık
Aşırı tetikte olma ve baskılama/ Ketleme	Olumsuzluk/Karamsarlık Duygusal baskılama/Ketleme Yüksek standartlar/Aşırı eleştiricilik Cezalandırıcılık/Acımasızlık

*Bu Tablo Jeffry E.Young'ın kitabından alınmıştır (5).

Öfkenin tanımıyla ilgili alan yazın taraması yapıldığında, öfke hakkında tek bir tanım üzerinde anlaşmaya varılmadığı, yürütülen çok sayıda araştırmada öfkenin tek bir tanım altında toplanmayıp farklı türleri olduğu ve çeşitli şekillerde tanımlandığı görülmektedir. Öfke sözcüğü psikoloji alanyazınında, "engellenme, yoksun bırakılma, saldırıya maruz kalma, tehdit alma ve sınırlanma gibi durumlarda hissedilebilen, genelde sebep olan olgu veya kişiye yönelen farklı biçimlerde sonuçlanabilen yoğun bir "negatif duygu" olarak açıklanmaktadır (13,14). Yürütülen çalışmalar sonucunda, kontrol altında tutulan öfkenin, kişinin kendisine duyduğu saygı, dışadönüklük, zihinsel esneklik ve diğer bireylere uyum sağlama alanlarında negatif yönde bir ilişkisi olduğu görülmüştür. Ancak öfkenin diğer ifade türleri incelendiğinde, bu türlerin depresyon, nevrotizm ve obsesif kompulsif semptomlar gibi değişkenlerle pozitif yönde bir ilişkisi olduğu ve aynı zamanda suça eğilim, saldırgan davranışlar sergileme, antisosyal tutumlar, özkıyım gibi psikopatolojik durumlara yol açabileceği belirtilmektedir (14-16).

Alanyazında bireyin tutumlarının direkt olarak şemaların bir yansıması biçiminde görülmediğine dikkat çekilmektedir. Teoride şemaların davranışları güdüleyebildiği, fakat bu davranışların

herhangi bir şemanın bütünleyicisi/parçası olarak görülmek zorunda olmadığı da ifade edilmektedir. Şemaları oluşturan kavramların kendilik yıkan düşünce yönlü ve duygu yönlü örüntüler olduğu varsayılmaktadır (17). Alanyazında yer alan bulgular doğrultusunda bu araştırmada öfke duygusu, öfkenin ifade ediliş biçimi ile erken dönem uyum bozucu şemalar arasındaki ilişkiler incelenecektir. Alan yazında şema örüntülerinin "bağlanma figürleri" ile "çocukluk veya ergenlik örseleyici yaşantıları" etkisinde oluştuğu varsayımı sunulmaktadır. Bu bağlamda araştırma değişkenleriyle ilgili ölçek puanlarının cinsiyete göre farklılıklarını belirlemek ve yanı sıra şema alt boyutlarının öfke duygusu, öfkenin ifade ediliş biçimini açıklama gücünü ortaya koymak hedeflenmektedir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmada kullanılan örneklemin ölçütleri, katılımcıların demografik özellikleriyle ilgili bilgiler, veri toplama araçlarının psikometrik özellikleri ve veri analizi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Nicel analizler içinde betimsel analizler, t testi ve regresyon analizleri yer almaktadır.

Çalışma popülasyonu

Araştırmada 17-35 yaşları arasındaki Ankara ilindeki bir üniversitede de eğitim gören 200 üniversite öğrencisinden oluşan bir örneklem kullanılmıştır. Kasım 2015-Mart 2016 tarihleri arasında test bataryaları kapalı bir zarf içinde katılımcılara verilerek uygulamalar yüz yüze yapılmıştır. Toplamda 280 kişiye ulaşılmış ancak araştırmaya katılan fakat ölçeklerin bir kısmını hiç doldurmayan ya da her bir ölçek için toplam madde sayısının %10'undan daha fazla maddeyi boş bırakan katılımcıların verileri analiz dışında bırakılmıştır. %10 barajını geçmeyen kayıp değerler için ise ilgili maddenin ortalama puanı atanmıştır. Araştırma değişkenleri için uç puanlar (z puanı) hesaplanmış ve veriler ±3,29 aralığı dışında kalan değerlerden arındırılarak 30 katılımcıya ait veriler araştırma örnekleminden çıkarılarak analiz dışında bırakılmıştır. Sonuçta 80 kişinin verileri çıkarılmış ve 200 kişi çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Örneklemin %57,5'ini (n=115) kadın katılımcılar oluştururken, %42,5'ini (n=85) erkek katılımcılar oluşturmaktadır. Bu katılımcılardan %68'i (n=136) 17 ile 25 yaşları arasında bulunurken % 30,4'ü (n=61) 21 ile 25 yaşları arasında, % 1,5'i (n=3) ise 26-35 yaş aralığındadır. Çalışma, üniversitede okuyanlar içinden rastgele örnekleme yöntemi ile seçilen ve araştırmaya katılan çeşitli fakültelerin (hukuk, psikoloji, mühendislik) öğrencilerinin dâhil olmasıyla ile yürütülmüştür. Rastgele örnekleme yönteminin yapısı gereği örnekleme seçilen bireylerin örneğe seçilme olasılıkları gelişigüzel tasarlanmıştır, evrenin bir parçasının seçilmesi ve seçime bağlı yanlılık (selection bias) olasılığını azaltılması amaçlanmıştır (18).

Çalışma dizaynı ve protokolü

Bu çalışmada katılımcıların yaşı, kendisinin kaçıncı çocuk olduğu, kardeş sayısı, yaşamının büyük çoğunluğunu kimlerle geçirdiği, anne ve babasının hayatta olup olmadıkları, ebeveynlerinin evliliklerinin devam edip etmediği, içinde büyüdüğü aile ortamında fiziksel, duygusal veya sözel şiddete maruz kalıp kalmadığı, şiddet yaşantısı ve intihar veya zarar verme davranışı gösterip göstermediği gibi sorulara yanıtlarını değerlendirmek amacıyla evet/hayır şeklinde ve açık uçlu olarak yanıtlanan 20 sorudan oluşan "*Sosyodemografik Bilgi Formu*" araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Bilgilendirilmiş Onam Formu'nda çalışmanın genel amaçları; katılımın gönüllülük esasıyla olduğu ve verecekleri bilgilerin gizli kalması gibi konularla ilgili ön bilgilendirme yapılmıştır. Araştırmada bulunmak isteyen katılımcılardan, söz konusu araştırmada gönüllü olarak bulundukları ve verecekleri bilgilerin bilimsel amaçlı olarak kullanılabileceğini kabul ettiklerini beyan eden işaretlemeyi yapmaları istenmiştir. Mevcut çalışmada, Young Şema Ölçeği (YŞÖ-KF3) ile Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği (SÖÖTÖ) kullanılmıştır. Bu bağlamda araştırma değişkenleriyle ilgili ölçek puanlarının cinsiyete göre farklılıklarını belirlemek ve yanı sıra şema alt boyutlarının öfke duygusu, öfkenin ifade ediliş biçimini açıklama gücünü ortaya koymak hedeflenmektedir. Katılımcıların öfke yansıtma modellerini incelemek amacıyla Spielberger ve arkadaşları (19) tarafından geliştirilmiş olan 4'lü likert tipi 34 madde içeren *"Sürekli Öfke İfade Tarzı Ölçeği",* uygulanmıştır. Katılımcıların bu ölçekten alabilecekleri en düşük puan 10 iken en yüksek puan 40'tır. Bahsedilen ölçek, üç alt gruptan oluşmaktadır. Bu alt gruplar *öfke içe vurumu* (13, 15, 16, 20, 23, 26, 27 ve 31. maddeleri), *öfke dışa vurumu* (12, 17, 19, 22, 24, 29, 32 ve 33. maddeleri) ve *öfke kontrolü* (11, 14, 18, 21, 25, 28, 30 ve 34. maddeleri) şeklinde ayrılmıştır. Katılımcıların bu üç alt ölçekten alabilecekleri en düşük puan 8 iken en yüksek puan ise 32'dir. Ölçek Türkçe'ye Özer (1994) tarafından uyarlanmıştır. Orijinal ölçekte cronbach alfa değeri ,77 ile ,88 arasında değişmektedir. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alpha kat sayısı ,76; sürekli öfke için. 82; alt ölçeklerden öfke içe vurumu için. 64; öfke dışa vurumu için ,79; öfke kontrolü için ise .81 olarak bulunmuştur.

Bu ölçeklere ek olarak, katılımcılara *"Young Şema Ölçeği"* de uygulanmıştır. Ölçeğin özgün formunda 205 madde bulunmakta ve ölçek 18 şema içermektedir. Young tarafından ölçeğin 75 maddelik kısa bir formu geliştirilmiştir (20). Ölçeğin Türkçeye uyarlandığı çalışma Karaosmanoğlu ve arkadaşları tarafından yürütmüştür (21). Ölçeğin bu kısa formunda yer alan 18 boyut, 5 alt boyut; Kopukluk ve Reddedilmişlik, Zedelenmiş Otonomi ve Kendini Ortaya Koyma, Zedelenmiş Sınırlar, Diğeri Yönelimlilik, Aşırı Tetikte Olma ve Bastırılmışlık şema alanlarını kapsamaktadır. Ölçüm aracı 90 madde içermektedir. Katılımcılardan beklenen, 6'lı Likert ölçeği şeklinde tasarlanan her bir maddeyi (1 seçeneği "Benim için tamamıyla yanlış", 6 seçeneği "Beni mükemmel şekilde tanımlıyor" ifade etmek üzere) derecelendirmeleridir. Ölçeğin özgün formunda, her bir alt ölçekte 5 adet madde bulunmakta, bu maddelere verilen cevaplara göre alt ölçeklerden 5 ile 30 arasında değişen puanlar alınabilmektedir. Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlık katsayısı (Cronbach Alfa=,95) olarak bulunmuştur. Ölçeğin alt ölçeklerinin iç tutarlılık katsayıları ise ,94 ile ,95 arasında değiştiği saptanmıştır.

Etik beyanı

Anket Bilgilendirme Formunda; araştırmanın neden yapıldığını, bilgilerin gizli tutulacağı ve tamamen araştırma amacı ile kullanılacağı ve çalışmaya katılımda gönüllülüğün esas alındığı bilgilendirmeler yer alır. Örneklem için veri toplama işlemi Kasım 2015-Mart 2016 tarihleri arasında Gazi Üniversitesinde yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın uygulama aşamasından önce Ankara Üniversitesi Tıp Etik Kurulu'ndan 3 Ekim 2016 tarih ve 85434274-050.04.04 Sayı ve 21 272 Karar No ile etik onay alındıktan sonra gerçekleştirilmiştir. İlgili üniversitenin dekanlıkları

aracılığı ile bazı fakültelerde (hukuk, edebiyat ve mühendislik) uygulama yapabilmek için izin alınmıştır.

BULGULAR

Betimsel analizlere göre yaşamının büyük bir kısmını metropol ya da şehirlerde geçiren katılımcılar, tüm katılımcı grubunun %71'ini (n=143), kasaba veya köyde geçiren katılımcılar ise %6'sını (n=12) oluşturmaktadır. Katılımcıların %66'sı (n=132) orta gelir durumuna sahipken, %18'i (n=36) düşük ve %16'sı (n=32) yüksek gelir durumuna sahip bulunmaktadır. Katılımcıların %68'i (n=136) 17 ile 25 yaşları arasında, % 30,4'ü (n=61) 21 ile 25 yaşları arasında ve % 1,5'i ise (n=3) 26 ile 35 yaşları arasındadır. Ayrıca, katılımcıların Sosyodemografik Bilgi Formu'nda yer alan erken dönem ve şiddet sorularına ilişkin öz bildirimleri; intihar girişimi ve zarar verme davranışları ile ilgili veriler incelendiğinde; intihar girişimlerinin %23,5 (n=47), kendine zarar verme davranışlarının %31.5 (n=63) ve başkasına zarar verme davranışlarının %36.5 (n=73) oranlarında seyrettiğini göstermiştir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda t testi ile cinsiyet karşılaştırmaları yapılmıştır. Tablo 2'de belirtildiği gibi, kadınların (Ort.=1,89; standart sapma=.71) Ayrılma ve Reddedilme/Dışlanma Alanında elde ettikleri puan ortalamaları, erkeklerin toplam puanından (Ort.=2,52; Ss=,99) anlamlı derecede düşüktür (t=-4,99, p<.001). Erkeklerin Zedelenmiş Sınırlar Alanında elde ettikleri puan ortalaması (Ort.=2,50, ss=1,12) ise kadınlarınkine göre (Ort.=3,42; ss=,92) anlamlı oranda düşük bulunmuştur (t= 6,14, p<.05). Aşırı Tetikte Olma ve Baskılama/Ketleme Alanı düzeylerinden alınan puan ortalamalarının erkeklerde (Ort.=2,33; ss=,93), kadınlara göre (Ort.=2,90; ss=,73) anlamlı oranda düşük olduğu görülmektedir (t=4,75, p<.05). Zedelenmiş Özerklik ve Performans Alanı ve Başkalarına Yönelimlilik Alanına bakıldığında ise cinsiyetler arasında anlamlı düzeyde bir farkın olmadığı gözlemlenmiştir.

Tablo 2: Cinsiyete göre erken dönem uyumsuz şema alanları puanlarına ilişkin Bağımsız Örneklemler t Testi sonuçları

	Kadın N=115		Erkek N=85		
Şema alanı	**x̄**	**Ss**	**x̄**	**Ss**	**T**
Ayrılma ve dışlanma/ reddedilme	1,89	,71	2,52	,99	-4,99*
Zedelenmiş özerklik ve performans	2,13	,70	2,07	,76	,59
Zedelenmiş sınırlar	3,42	,92	2,50	1,12	6,14*
Başkasına yönelimlilik	3,27	,75	3,05	1,15	1,61
Aşırı tetikte olma ve baskılama/ ketleme	2,90	,73	2,33	,93	4,75*

*p<,05

Tablo 3'te, kadın ve erkekler arasında sürekli öfke, durumluk öfke, kontrollü öfke, dışa vurulan ve içte tutulan öfke değişkenleri puanlarında anlamlı derecede fark olduğu görülmektedir. Kadınların sürekli öfke düzeyleri (Ort.=2,18; Ss=,53) erkeklere göre (Ort.=2,70; Ss=1.02) anlamlı derecede daha düşüktür (t=-4,29, p<.001). Kadınların (Ort.=2,43; Ss=.35) durumluk öfke düzeylerinin de erkeklerin düzeyinden (Ort.=2,63; Ss=.33) anlamlı seviyede daha düşük olduğu görülmektedir (t=-4,03, p<.001). Dışa Vurulan Öfke incelendiğinde ise kadınların puanlarının (Ort.=2,20; Ss=,50) erkeklerin puanından (Ort.=2,56; Ss=,97) anlamlı derecede düşük olduğu görülmüştür (t=-2,96, p<.001). Ayrıca, kadınların İçte Tutulan Öfke puanları (Ort. =2,34; Ss=,50) erkeklerin bu alandaki puanlarından (Ort. =2,49; Ss=,46) anlamlı oranda daha düşüktür (t=-2,09, p<.05). Son olarak, Kontrol Altına Alınmış Öfke alanına bakıldığında iki cinsiyet arasında anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur.

Tablo 3: Cinsiyete göre sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ölçek puanlarına ilişkin Bağımsız Örneklemler t-Testi sonuçları

	Kadın N=115		Erkek N=85		
Sürekli öfke ve öfke ifade ediş tarzı	**x̄**	**ss**	**x̄**	**ss**	**T**
Sürekli öfke	2,18	,53	2,70	1,02	-4,29*
Durumluk öfke	2,43	,35	2,63	,33	-4,03*
Kontrol altına alınmış öfke	2,58	,45	2,56	,76	,26
Dışa vurulan öfke	2,20	,59	2,56	,97	-2,96*
İçte tutulan öfke	2,34	,50	2,49	,46	-2,09*

*p<.05

Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi ise regresyon analizi öncesi değişkenler arasındaki ilişkileri inceleme amacıyla uygulanmıştır. Sürekli öfke ile zedelenmiş sınırlar, içte tutulan öfke, aşırı tetikte olma ve baskılama/ketleme, zedelenmiş özerklik ve performans, ayrılma ve dışlanma/reddedilme ve dışa vurulan öfke arasında ,08 ve ,86 (p <,01) arasında değişen pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır. Sürekli öfke ile durumluk öfke, başkalarına yönelimlilik ve kontrol altına alınmış öfke ile -,03 ile -,60 (p < ,01) arasında değişen ters yönlü anlamlı ilişkiler saptanmıştır.

Şemaların öfke puanlarını yordama gücü yordayıcı değişkenlerin regresyon denklemine belirli bir anlamlılık düzeyine göre sırayla elendiği ya da sırayla seçildiği regresyon tekniği olan Hiyerarşik Regresyon Analizleri/ stepwise ile incelenmiştir.

Tablo 4'te görüleceği üzere, birinci alanda denkleme giren "Ayrılma ve Dışlanma/Reddedilme" değişkeni, sürekli öfkeyi yordayan ilk değişken olmuştur. Bu değişkenin açıkladığı varyans %20 "dir (F=49,95, p<.001). Bu değişkenin ardından beşinci alandan denkleme giren "Aşırı Tetikte Olma/Baskılama" ile açıklanan varyans %28 olmuştur (F=38,19, p<,001).

Tablo 5'te görüleceği üzere, birinci değişken alan dörtten "Başkalarına Yönelimlilik" değişkeni denkleme girmiş ve durumluk öfkeyi yordayan değişken olmuştur. Sözü edilen değişken %9 varyans açıklamıştır (F=21,74, p<,001). Bu değişkenin ardından

Tablo 4: Sürekli öfkenin yordanmasına ilişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi bulguları

Yordayıcı	B	Standart hata	R	R^2	Uyarlanmış R^2	Beta	T	F
Ayrılma ve dışlanma/ reddedilme	,41	,05	,45	,20	,20	,45	7,07*	49,95*
Aşırı tetikte olma/baskılama	,27	,05	,53	,28	,27	,28	4,62*	38,19*

*p<,01

Tablo 5: Durumluk öfkenin yordanmasına ilişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi bulguları

Yordayıcı	B	Standart hata	R	R^2	Uyarlanmış R^2	Beta	T	F
Başkalarına yönelimlilik	,12	,02	,32	,09	,09	,32	4,66**	21,74**
Zedelenmiş sınırlar	-,13	,02	,45	,24	,23	-,41	-6,15*	31,79**

**p<,01; *p<,05

Tablo 6: Kontrol altına alınmış öfkenin yordanmasına ilişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi bulguları

Yordayıcı	B	Standart hata	R	R^2	Uyarlanmış R^2	Beta	T	F
Zedelenmiş özerklik ve performans	-,34	,05	,41	,17	,16	-,41	-6,38*	40,65*
Ayrılma ve dışlanma	-,13	,05	,44	,20	,19	-,19	-2,54*	24,10*
Zedelenmiş sınırlar	-,17	,03	,49	,23	,22	-,32	-5,19*	30,51*

*p<,01

Tablo 7: Dışa vurulan öfkenin yordanmasına ilişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi bulguları

Yordayıcı	B	Standart hata	R	R^2	Uyarlanmış R^2	Beta	T	F
Zedelenmiş özerklik ve performans	,47	,07	,43	,19	,18	,43	6,74*	45,60*
Ayrılma ve dışlanma	,16	,06	,46	,21	,20	,18	2,37*	26,02*
Aşırı Tetikte Olma ve Baskılama	,14	,07	,48	,23	,21	,16	2,04*	19,01*

***p<,01**

alan üçten denkleme giren "Zedelenmiş Sınırlar" ile açıklanan varyans %24'e yükselmektedir (F=31,79, p<,001).

Tablo 6'da kontrol altına alınmış öfkeyi yordayan ilk değişken alan, %17 varyans ile ikinci bloktan denkleme giren "Zedelenmiş Özerklik ve Performans" olmuştur (F=40,65, p<,001). "Ayrılma ve Dışlanma/Reddedilme" ile açıklanan varyans %20'ye yükselmiştir (F=24,10, p<,001). Ardından denkleme alan üçten "Zedelenmiş Sınırlar" eklenmiş ve açıklanan varyans %23'e ulaşmıştır (F=21,30, p<,001).

Tablo 7'de yer alan "Zedelenmiş Özerklik ve Performans" değişkeni, %19 varyans ile dışa vurulan öfkeyi yordamaktadır (F=45,60, p<,001). Bu değişkenin ardından denkleme giren "Ayrılma ve Dışlanma/Reddedilme" ile açıklanan varyans %21'e yükselmekte (F=26,02, p<,001) ve "Aşırı Tetikte Olma ve Baskılama" ile varyans %23'e ulaşmaktadır (F=19,01, p<,001).

Tablo 8'de yer alan "Ayrılma ve Dışlanma/Reddedilme" %13 varyans ile içte tutulan öfkeyi yordayan ilk değişken olmuştur (F=29,43, p<,001). Ardından denkleme katılan "Zedelenmiş Sınırlar" ile açıklanan varyans %15'e yükselmiştir (F=17,74, p<,001).

TARTIŞMA

Fiziksel ve duygusal ihmal, istismar ve örselenme gibi çocukluk çağı döneminde yaşanan çeşitli ruhsal travmaların incelemesi ve ilgili psikopatolojilerin analiz edilmesi psikoloji temelli kuramsal yaklaşımlarla sağlanmaktadır. Gelişimsel psikoloji ve klinik psikoloji perspektifinden yapılan bu incelemeler, özellikle çocukluk dönemini merkez alırken, sonuçlar klinik adli psikoloji sahası için de yadsınamaz bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda mevcut araştırmada çocukluk yaşantıları sonucu gelişen erken dönem uyum bozucu şemalar ile öfke duygusu, öfkenin ifade

Tablo 8: İçte tutulan öfkenin yordanmasına ilişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi bulguları

Yordayıcı	B	Standart Hata	R	R^2	Uyarlanmış R^2	Beta	T	F
Ayrılma ve Dışlanma	,19	,03	,36	,13	,13	,36	5,43*	29,43*
Zedelenmiş Sınırlar	-,07	,02	,39	,15	,14	,15	-2,32*	17,74*

***p<.01**

ediliş biçimi arasındaki ilişkiler ele alınmıştır. Araştırma değişkenlerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş ve yapılan bağımsız örneklemler için t-testine göre, kadın öğrencilerin Zedelenmiş Özerklik ve Performans, Zedelenmiş Sınırlar, Başkalarına Yönelimlilik, Aşırı Tetikte Olma ve Baskılama/Ketleme alanları açısından (Ayrılma Dışlanma/Reddedilme alanı hariç), erkek öğrencilere göre daha yüksek puan aldığı belirlenmiştir. Araştırmada karşılaştırmalı olarak ele alınan ilk değişken *zedelenmiş özerklik ve performansdır.* Bu şema alanında kişiler, diğerlerinden yardım alamadıklarında pratik problemleri çözemeyecekleri, yeni işlere girişemeyecekleri, sorumlulukları idare edemeyip başaramayacakları gibi yanlış inançlara sahiptir ve kendilerini savunmasız olarak tanımlamaktadır. Bir diğer değişken *zedelenmiş sınırlar* şema alanında bireyler öz disiplin sağlama, başkalarının sınırlarına saygı gösterme ve işbirliği yapma gibi konularda zorluklar yaşamaktadırlar. B*aşkalarına yönelimlilik* alanında ise kendi ihtiyaçlarından çok başkalarının ihtiyaçlarına öncelik veren fedakar bir profil dikkati çekmektedir. Bu profildeki kişiler; çocukluk ve erişkinlik dönemlerinde içsel farkındalıklarından yoksun yetişmekte, daha çok dışsal olarak yönlendirilip başkalarının arzularına uyarak, kendi duygusal tepki ve öfkelerini bastırmaktadır. Erkek ve kadında karşılaştırılmalı ele alınan son değişken ise *aşırı tetikte olma ve baskılamadır*. Bu alanda ise kendini ifade edememe, haz, cinsel heyecan dürtülerini katı bir biçimde kurallara sığdırmaya çalışma görülmektedir. Nitekim yukarıda işaret edilen şemalara bağlı özellikler, bu puanların kadınlarda yüksek olmasını anlaşılır kılmakta; cinsiyet rollerinin kadın ve erkek davranışlarını ve tutumlarını erken yaşta şekillendirdiğinin, üstelik üniversitede okuyan gençlerin de geleneksel cinsiyet rollerini sürdürdüklerinin altını çizmektedir. Kadınların olumsuz çocukluk yaşantısı ve yetişkin psikopatolojisine daha yatkın olduğunu ileri süren çalışmalar da mevcuttur (24-27). Bu bağlamda mevcut çalışmadan elde edilen bulguların alan yazınla örtüştüğü görülmektedir.

Araştırmada yer alan katılımcılar sürekli öfke, durumluk öfke, kontrolü sağlanmış öfke, dışa yansıyan ve içte kalan öfke alanları açısından karşılaştırıldığında, bulgular erkeklerin sürekli öfke, durumluk öfke, içte kalan öfke ve dışa yansıyan öfke düzeylerinin çok daha fazla olduğuna işaret etmektedir. Tutarlı biçimde kontrol altına alınmış öfke açısından erkeklerin daha düşük puan aldığı da görülmüştür. Buna göre kültürümüzde genç erkeklerin genç kadınlara oranla sürekli öfkeyi ve durumluk öfkeyi hem kendilerine hem de dışarıya daha fazla yönelttiği ve öfkelerini kontrol etmekte güçlük yaşadığı söylenebilir. Nitekim öfkesini içe veya dışarı yansıtan bireylerin öfke kontrolünde zorluklar yaşadıkları belirtilmektedir (41). Ancak, erkeklerin öfkelerini daha doğrudan yansıttıklarına, kadınların ise bunu yapamayıp kontrol altına alınmış öfke düzeylerinin daha yüksek olduğuna işaret eden yurtdışında yapılan çalışmalar da alan-yazında mevcuttur (15, 19). Geleneksel bakış açısında, sevecenlik, anlayışlı olma, sabırlı olma, sadakatli olma, yardımseverlik, diğerkamlık gibi nitelikler kadınla ilişkili görülürken; tesirli olma, güç, cömert olma, hırslı olma, baskın olma ve hislerini açığa vuramama gibi karakteristikler erkek cinsiyeti ile ilişkili görülmektedir. Toplumsal olarak kabul edilen ve kişinin göstermesi beklenen eğilim, tutum ve eylemler olan "cinsiyet rollerinin" benlik yapısını büyük ölçüde etkilediği bilinmektedir. Alan yazında çocukların cinsiyetlerine göre saldırganlık puanlarının anlamlı düzeyde farklılaştığı, erkek çocukların daha yüksek saldırganlık puan ortalamalarına sahip olduğu bulguları mevcuttur (13,41). Yine erkek öğrenciler toplumsal cinsiyet rolleri açısından kadın öğrencilerden daha geleneksel bulunmuştur (42).

Regresyon Analiz sonuçları, ayrılma dışlanma/reddedilme, zedelenmiş özerklik ve performans, zedelenmiş sınırlar, başkasına yönelimlilik, aşırı tetikte olma ve baskılama/ketleme alanları değişkenlerinin sürekli öfke, durumluk öfke ve öfke ifade tarzını yordadığına işaret etmektedir.

Ayrılma ve dışlanma/reddedilme alanından yüksek puan alan bireyler, başkalarına karşı güvenli, doyum verici bağlanma oluşturamayabilir. Süreklilik, güvende hissetme, sevilme, bir bütünün parçası olma ihtiyaçlarının giderilmeyeceğine inanabilir. Alan yazında, ayrılma ve dışlanma alanındaki şemaların, çocuğun genellikle duygusal olarak sevgisiz, soğuk, ilgisiz, empatik olmayan, duyguları paylaşmayan, reddedici, kısıtlayıcı, belirsiz, mesafeli veya suistimalci olarak hissettiği aile ortamlarından kaynaklandığı ileri sürülmüştür (18-20). Bununla birlikte, çocukluk çağı fiziksel ve cinsel istismar konularına ilişkin şemaların (örn., tehditlere karşısı dayanıksızlık: "Fiziksel saldırıya uğramaktan hep korkarım."; güven yoksunluğu: "Başkalarının beni kullandığını düşünüyorum") gelişimine; ihmal edilmek ise kaybolunmuş hissi ve değersizlik olgularına ilişkin şemaların (örn., duygusal yoksunluk: "Bir başkası için özel olabileceğimi hiç hissetmedim."; sosyal izolasyon: "Kendimi diğerlerinden izole veya kopuk hissediyorum.") oluşumuna neden olduğu belirtilmektedir (20). Güven duymama, sevgiye dayalı ilişki kuramama, utanç yaşama, istismarın izleri ve duygusal açıdan yetersizlik yaşamanın kişilerde sürekli öfke içinde olmaya neden olduğu söylenebilir. Buradan hareketle, travma mağduru bireylerin, kendilerinin hatalı olduğu, utanç duymaları gerektiği, insanlara inanmanın zor olduğu ve duygusal anlamda terk edilmiş, yoksun, izole oldukları yönündeki inanca sahip olmaları beklenen bir bulgu olmaktadır (4-5, 31-32). Ayrıca kendini kusurlu

bulan, utanç duyan, izole, diğerlerine güvenemeyen kişilerin öfkelerini içte tuttukları da ileri sürülmektedir. Öte yandan bu öfkenin kontrolden çıkabileceği ve öfkeyle kişinin kendine verdiği zararlar (depresyon, intihar...) üzerinde de durulmaktadır (42). Öfkeyi yordayan bir diğer değişken ise, *aşırı tetikte olma ve baskılamadır*. Bu bulgu ile çoğu kez mutluluğun bastırılması, kendini ifade edememe, rahatlayamama, duygularını, itkilerini ve seçimlerini bastırma ya da katı yaklaşım sergileyebilen kişilerin sürekli öfke yaşamalarında erken dönemde maruz kaldıkları katı, talepkar bazen cezalandırıcı aile kökenlerinin belirleyici bir unsur olabileceği söylenebilir (20). Ayrıca, alanyazın incelendiğinde, algılanan ebeveyn kabul ya da reddinin bireylerde depresyon belirti düzeyini yordadığı, öfkeyi/saldırganlığı ise aracı rol olarak yordadığı görülmüştür (43). Çalışmada öfkeyi yordadığı saptanan bir diğer değişken ise *başkalarına yönelimliliktir*. Buna göre, bu şema alanına sahip bireyler, kendi gereksinimlerinden çok başkalarının gereksinimlerini karşılamaya önem verirler. Diğer bir deyişle, onay alma, duygusal bağlantıyı sürdürme ve tepkiden kaçınmak için kendi ihtiyaçlarını görmezden gelirler. Bu bağlamda kişi kendi istek ve ihtiyaçlarını görmezden gelerek öfkesini yansıtmaktan kaçınmaktadır. Nitekim mevcut yazındaki bu bulguyla tutarlı bir çalışma da vardır (27).

Zedelenmiş sınırlar şema alanına sahip bireyler öz disiplin veya sağlıklı içsel sınırlar geliştiremezler (19). Dürtü ve arzularını dizginleme ve yarınlar uğruna şu anda yaşanılan memnuniyeti erteleme yeteneğinden yoksunlardır. Başkalarının haklarına saygı gösterme, işbirliği yapma, sözleri yerine getirme ve uzun vadeli hedefler oluşturmada zorluklar yaşadıkları belirtilmektedir. Haklılık ve yetersiz özdenetim bu alanda tanımlanan erken dönem uyumsuz şemalar olarak belirtilmektedir (27). Bu bağlamda değerlendirilecek olursa zedelenmiş sınırlarla ilgili şemaya sahip olmak; kendine her şeyi hak görmek ya da özdenetimi kaybetme korkusunun kişilerin öfke duygularını canlı tuttuğu düşünülebilir. Ancak zedelenmiş sınırlara ilişkin şemaların yani hak görmek ya da özdenetim eksikliğinin bazı durumlarda öfkenin kontrol altına alınmasına yol açtığı da ortaya konmuştur. Öfkeyi yordayan değişkenlerden biri de *zedelenmiş özerklik ve performansdır*. Tehditler karşısında dayanıksızlık şeması (bir musibetin olacağı ve ondan korunamayacağı inancı), bariz bir tehdit ve fiziksel bütünlüğe saldırı şeklinde gerçekleşen fiziki şiddet sonucu gelişebilmektedir. Bulgular böyle bir şemaya sahip bireylerin tehditler karşısında kendini dayanıksız görmesinin, bir şekilde öfkeyi kontrol altına almaya yol açmakta olduğuna işaret etmektedir. Öfkeyi kontrol edemeyecek olmak belki de beden bütünlüğünü daha da koruyamayacak duruma düşme endişesini beraberinde getiriyor olabilir. İlgili alanyazında, fiziki şiddete maruz kalınmasıyla da ortaya çıkabilen bu şemaların kişiyi bunalım, anksiyete (haddinden fazla dikkatli, hazır ve tetikte), çevresindekilere karşı düşmanca ve tepkisel belirtiler geliştirmesine yatkın hale getirebildiğinden söz edilmektedir. Ayrıca bunu destekler nitelikte, duygusal suistimal ile ruhsal yönden iyi olma hali arasındaki ilişkiye ayrılma ve dışlanma/reddedilme ve zedelenmiş özerklik ve performans şema alanlarının tam aracılık ettiğini öne süren çalışmalar da vardır. Bulguların, literatürdeki diğer çalışmaların bulguları ile tutarlı olduğu söylenebilir (2-8). İlgili alanyazında depresyon belirtilerini meydana getiren bilişsel üçleme ile şemaların ilişkili olduğu saptanmıştır ve araştırmalardaki bulgular şemaların depresyonun tetiklenmesinde etkili olduğunu göstermiştir (1-2, 9). Ek olarak, depresyonu doğuran bilişlerin; kaybetme, yoksunluk ve negatif kendilik değerlendirmesi ile ilişkili olduğu dikkate alındığında, erken dönem olumsuz yaşantıların bu gibi zihinsel süreçlerin ve depresyonun da oluşmasına sebep olabileceğini düşündürmektedir. Sonuç olarak, erken dönem uyum bozucu yaşantılar sonucunda geliştirilen bu şemalar, kişinin öfkesini içte tutmasına da yol açabilmekte ve yakın ilişkilerinin zedelenmesine, ilişkilerden kaçınmasına yol açmakta, bilhassa bireyin öfkesini içte tutması ile kendine zarar vermesi ve bazı psikolojik rahatsızlıklar geliştirmesine zemin oluşturarak genel psikolojik sağlığının etkilenmesine sebep olabilmektedir (33). Genel olarak bulguları destekler biçimde, bu olumsuz tecrübelere maruz kalan bireylerin, karamsarlık (yaşamın yalnızca olumsuzluklarına odaklanma), yalnız bırakılmak (sevdikleri tarafından terk edileceği inancı) ve tehditlere karşı dayanıksızlık (beklenmedik bir zamanda bir felakete uğrayıp bundan korunamayacağı beklentisi) gibi zedelenmiş özerklik ve performans şema alanında yer alan örüntüler de geliştirebileceği öne sürülmektedir (33-34). Yine zedelenmiş sınırlar, ayrılma ve dışlanma/reddedilme şemalarına sahip olan bireylerin, çevreye ve diğerlerine karşı aşırı ilgi, korkular, kaygı belirtileri ve yakın ilişkilerden kaçınma eğilimi gösterdikleri de bilinmektedir (17). Elde edilen bulgular erken dönem uyumsuz şemalar doğrultusunda kişilerin öfke davranışları sergilediklerini ortaya koymaktadır. Ancak kişilerarası ilişkilerde yaşanan sorunların sağlıklı başa çıkma yollarıyla çözülememesi bu kişilerin uyumsuz şemalarının sürdürülmesine katkıda bulunabileceği de dikkate alınmalıdır.

Klinik adli psikoloji kapsamında yapılan çalışmalarda, çoğu kez ceza veya hukuk davalarına konu olan vakalarda çocukluk çağı travmaları ile kendine ve/veya başkasına zarar verme davranışları ile intihar girişimi olguları arası ilişkiler gözlemlenmektedir. Sonuç olarak çocuklukta kötü muameleye maruz kalmak; beden ve ruh sağlığı açısından yaşam boyu sürebilecek olumsuz sonuçlara (örn. alkol ve madde kullanımı, depresyon ve obezite) yol açan, dikkatle incelenmesi gereken önemli bir risk faktörüdür. Travmalar sonucunda oluşan bilişsel örüntüler ile duygu düzenleme ve psikolojik bozukluklar arası ilişkilere alanyazında yer verilmektedir (36-38, 44). Dolayısıyla travma çalışmaları biliş ve duygular perspektifinden analiz edildiğinde, elde edilen sonuçların klinik ve adli psikoloji alanlarında önleyici çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda travmalar, bilişler ve duygular çalışılırken, cinsel, duygusal, ekonomik veya fiziksel istismar deneyimi içeren hatıraların bozulma ve çarpıtılma olasılığı ile birlikte hatalı bir görüşme tekniğinin de buna yol açabildiği dikkate alınmalıdır (40-42). İstismarın uzun vadedeki sonuçlarının farklı boyutlarda incelenmesinin de önemli olduğu düşünülmektedir. Bu alanda boylamsal çalışmaların gerçekleştirilmesine, neden-sonuç ilişkisi açısından güvenilir verilerin elde edilmesi açısından ihtiyaç duyulmaktadır. Mevcut çalışmada öğrencilerden elde edilen bulguların klinik adli psikoloji alanında çalışan uzmanlara yol göstereceği düşünülmekte; şiddet uygulayan, öfke kontrolü olmayan kişilerin rehabilitasyon ya da psikoterapi süreçlerinde şema terapiden

yararlanılması, ayrıca duygu düzenleme ve dürtü kontrolü üzerinde çalışılması önerilmektedir. Büyük örneklemli nicel çalışmaların yanı sıra nitel çalışmalarla, daha derinlemesine yapılacak incelemelerle bulguların güçlendirilmesi önemlidir. Tüm bunlara ek olarak, etik ilkeler erken dönem travmalar incelenirken özellikle önem taşımakta ve dikkat gerektirmektedir.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma için etik komite onayı Ankara Üniversitesi Etik Kurulu'ndan alınmıştır (Tarih: 03.10.2016, No: 272).Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Çalışma Konsepti/Tasarım- M.E., Ş.T.K.; Veri Toplama- M.E.; Veri Analizi/Yorumlama- M.E., Ş.T.K.; Yazı Taslağı- M.E., Ş.T.K.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- M.E., Ş.T.K.; Son Onay ve Sorumluluk- M.E., Ş.T.K.; Malzeme ve Teknik Destek- M.E.; Süpervizyon Ş.T.K.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması beyan etmemişlerdir

Finansal Destek: Yazarlar finansal destek beyan etmemişlerdir.

Ethics Committee Approval: This study was approved by Ankara University Ethics Committee (Date: 03.10.2016, No: 272).

Peer Review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of Study- M.E., Ş.T.K.; Data Acquisition- M.E.; Data Analysis/Interpretation- M.E., Ş.T.K.; Drafting Manuscript- M.E., Ş.T.K.; Critical Revision of Manuscript- M.E., Ş.T.K.; Final Approval and Accountability- M.E., Ş.T.K.; Material and Technical Support- M.E.; Supervision- Ş.T.K.

Conflict of Interest: Authors declared no conflict of interest.

Financial Disclosure: Authors declared no financial support.

KAYNAKLAR

1. Harris AE, Lisa C. Parental perceptions, early maladaptive schemas, and depressive symptoms in young adults. Cognitive therapy and research 2002;26(3):405-16.
2. Mcginn LK, Cukor D, Sanderson WC. The relationship between parenting style, cognitive style, and anxiety and depression, does increased early adversity influence symptom severity through the mediating role of cognitive style. Cognitive Therapy and Research 2005;29(2):219-42.
3. Pinto-Gouveia, J. Early schemas and social phobia. Cognitive Therapy and Research 2006;30(5):571-84.
4. Wright MO, Crawford E, Castillo D. Childhood emotional maltreatment and later psychological distress among college students, the mediating role of maladaptive schemas. Child Abuse Negl 2009;33(1):59-68.
5. Young JE, Klosko JS, Weishaar ME. Schema therapy: The Guilford Press. A practitioner's guide; 2017.p.65-70.
6. Björkdahl A. Violence prevention and management in acute psychiatric care aspects of nursing practice: Stockholm Univ. 2010.
7. Bjørkly S. Psychological theories of aggression: principles and application to practice. Violence in mental health settings; 2006.p.27-46.
8. Bosmans G, Braet C, Van Vlierberghe L. Attachment and symptoms of psychopathology: early maladaptive schemas as a cognitive link. Clin Psychol Psychother 2010;17(5):374-85.
9. Calvete E. Emotional abuse as a predictor of early maladaptive schemas in adolescents: Contributions to the development of depressive and social anxiety symptoms. Child Abuse Negl 2014;38(4):735-46.
10. Whittington R, Richter D. From the Individual to the Interpersonal: Environment and Interaction in the Escalation of Violence in Mental Health Settings. D. Richter., R. Whittington (Eds), Springer. Violence in Mental Health Settings; 2006.p.53-5.
11. Blonigen DM, Krueger RF. Human quantitative genetics of aggression. In: Nelson RJ, editor. Biology of aggression. New York: Oxford University Press; 2006.p.20-37.
12. LeDoux J. Duygusal Beyin (2. Baskı). (A. Uysal, Çev). Pegasus. Yayınları; 2006.p.20-35.
13. Contreras IM, Kosiak K, Hardin, KM, Novaco RW. Anger rumination in the context of high anger and forgiveness. Personality and Individual Differences; 2021.p.170-2.
14. Snyder J, Schrepferman L, Mceachem A, Deleeuw J. The contribution of child anger and fear and parental discipline to early antisocial behavior: An integrative model. M. Potegal, G. Stemmler., C. Spielberger (Eds.), International handbook of anger: Constituent and concomitant biological, psychological and social process. Springer Publishing; 2010.p.517-34.
15. Yıldırım F, Küçükgöncü S, Beştepe E. Erişkin unipolar depresyon örnekleminde çocukluk çağı istismar ve ihmal yaşantılarının intihar girişimi ile ilişkisi. Nöropsikiyatri Arşivi 2014;51(1):133-40.
16. Welburn K, Corstine M, Dagg P. The schema questionnaire–short form, factor analysis and relationships between schemas and symptoms. Cognitive Therapy and Research 2002;26(4): 519-30.
17. Kömürcü B. Erken dönem uyumsuz şemalar, ebeveynlik biçimleri ve psikolojik belirtiler ile psikolojik dışlanmanın tehdit ettiği ihtiyaçlar arasındaki ilişkiler: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Univ. 2014.
18. Dawson B, Trapp RG. Probability related topics for making inferences about data. Basic & Clinical Biostatistics. 3rd Edition, Lange medical Books/McGraw-Hill Medical Publishing Division, 2001. p.69-72.
19. Spielberger CD, Jacobs G, Russell S, Crane RS. Assessment of anger: The State Trait Anger Scale. In J. N. Butcher, C. D. Spielberger (Eds.), NJ: Lawrence Erlbaum Associates. Advances in personality assessment; 1983.p.159-87.
20. Young JE. Cognitive therapy for personality disorders: A schema-focused approach (3rd ed.). Professional Resource Press/ Professional Resource Exchange; 1999.p.50-70.
21. Karaosmanoğlu HA, Soygüt G, Kabul A. Psychometric properties of the turkish young compensation inventory. Clin Psychol Psychother 2013;20(2):171-9.
22. Briere J, Gil E. Self-mutilation in clinical and general population samples, prevalence, correlates and functions. Am J Orthopsychiatry 1998;68(2):609-20.
23. Favazza AR, Conterio K. Female habitual selfmutilators. Acta Psychiatr Scand 1989;79(2):283-9.
24. Freedman JL, Sears DO. Selective exposure. Advances in Experimental Social Psychology; 1965;2:57-97.
25. Walsh C, Mcmillian LH, Jamieson E. The relationship between

parental substance abuse and child maltreatment: Findings from the Ontario health supplement. Child Abuse Negl 2003;27(12):1409-25.

26. Kapçı EG, Hamamcı Z. Aile işlevi ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişki: erken dönem uyum bozucu şemaların aracı rolü, Klinik Psikiyatri 2010;13(3):127-36.
27. Battistich V. Character education, prevention and positive youth development. Character Education Partnership; 2005.p.2-8.
28. Joireman J. Empathy and the self- absorption paradox II: self-rumination and self-reflection as mediators between shame, guilt and empathy.Self and Identity 2004;3(3):225-38.
29. Kula T. Ergenlerde öfke duygusu; benlik algısı, tanrı algısı, suçluluk ve utanç duyguları açısından bir değerlendirme Diyarbakır Örneklemi: Ankara Univ. 2012.
30. Cecero JJ, Nelson JD, Gillie J.M. Tools and tenets of schema therapy: Toward the construct validity of the early maladaptive schema questionnaire–research version (EMSQ-R). Clin Psychol Psychother 2004;11(2):344-57.
31. Mccarthy MC, Lumley MN. Sources of emotional maltreatment and the differential development of unconditional and conditional schemas, Cognitive Behavior Therapy 2012;41(4):288-97.
32. Sukhodolsky DG, Golub A, Cromwell EN. Development and validation of the anger rumination scale. Personality and Individual Differences 2001;31(5):689-700.
33. Myers IJ, Berliner L, Briere J, Hendrix CT, Reid T, et al.Treating adult survivors of severe childhood abuse and neglect: Further development of an integrative model. The APSAC handbook on child maltreatment, 2nd Edition. Newbury Park, CA: Sage Publications; 2002.p.p.50-65.
34. Kessler RC, Ustun B. The World Mental Health (WMH) Survey Initiative version of the World Health Organization (WHO) Composite International Diagnostic Interview (CIDI). Int J Methods Psychiatr Res 2004;13(2):93-121.
35. Erdoğdu M, Şentürk G, Şatıroğlu ON. Bireysel olarak riskli gruplarda riskli alkol tüketimi, alkol kullanımının sağlığa etkisi, Adli Bilimler ve Suç Araştırmaları Dergisi 2021;3(1):91-101.
36. Lavoie J, Wyman J, Crossman AM, Talwar V. Meta-analysis of the effects of two interviewing practices on children's disclosures of sensitive information: Rapport practices and question type. Child Abuse Neglect 2021;1(2):112-3.
37. Wood J, M Garven S. How sexual abuse interviews go astray: Implications for prosecutors, police, and child protection services. Child Maltreatment 2000; 5(2):109-18.
38. Cronch LE, Viljoen JL, Hansen DJ. Forensic interviewing in child sexual abuse cases: Current techniques and Future Directions. Aggression and Violent Behavior 2006;11(3):195-207.
39. Cyr M, Dion J, Gendron A, Powell M, Brubacher S. A test of three refresher modalities on child forensic interviewers' posttraining performance. Psychology Public Policy and Law 2021;27(2):220-1.
40. Starner TM, Peters RM. Anger Expression and Blood Pressure in Adolescents. J Sch Nurs 2004;20(6):335-42.
41. Boman P. Gender Differences in School Anger. Int Edu J 2003;4(2):71-7.
42. Akse J, Hale Wwiii, Engels Rcme, Raaijmakers Qaw, Meeus Whj. Personality, perceived parental rejection and problem behavior in adolescence. Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol 2004;39(1):980-8.
43. Yılmaz,DV, Zeyneloğlu, S, Kocaöz,S, Kısa,S, Taşkın,L, Eroğlu,K. Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşleri. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi 2009;6(1): 775-92.
44. Eldoğan D, Barışkın E. Erken dönem uyumsuz şema alanları ve sosyal fobi belirtileri: Duygu düzenleme güçlüğünün aracı rolü var mı. Türk Psikoloji Dergisi 2014;29(74):108-15.